

Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian
Academy of Sciences – Institute of World Economics
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Műhelytanulmányok 116.

2016. augusztus

Naszádos Zsófia

ÁLLAMI SZEREPEVÁLLALÁS A NÉMET GAZDASÁGBAN

MTA

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

Műhelytanulmányok 116. (2016) 1–25. 2016. augusztus

Állami szerepvállalás a német gazdaságban

szerző:

Naszáros Zsófia

tudományos segédmunkatárs

Magyar Tudományos Akadémia

Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

email: naszados.zsofia@krtk.mta.hu

Minden itt kifejtett vélemény és következtetés a szerző sajátja, amely nem minden esetben tükrözi a Világgazdasági Intézet, illetve a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont kutatóinak véleményét, vagy a Magyar Tudományos Akadémia álláspontját

ISBN 978-615-5594-70-0

ISSN 1417-2720

Állami szerepvállalás a német gazdaságban¹

Naszáros Zsófia²

Összefoglaló

A tanulmány célja, hogy átfogó történeti perspektívában áttekintse az állami vállalatok szerepét és jelentőségét a német gazdaságban az egységállam megszületésétől napjainkig. Ennek során bemutatja, hogy a német területeknek a XIX. századi európai centrumországoktól eltérő fejlődési sajátosságai hogyan hatottak a korabeli tudományos gondolkodásra, és hogyan befolyásolták hosszabb távon is a piachoz, illetve államhoz fűződő viszonyát a politikai elitnek. Kitér arra, hogy a két világháború okozta sokkok, a nemzetiszocialista diktatúra kialakulásához kapcsolódó tapasztalatok hogyan tükröződtek vissza az NSZK gazdaságpolitikájában. A tanulmány ugyanakkor nem vállalkozik arra, hogy a második világháborút követően a szovjet érdekszférában létrejövő Német Demokratikus Köztársaság gazdasági rendszerét is bemutassa, tekintettel arra, hogy egy szocialista gazdaság működésének elemzése lényegesen más fogalmi és elemzési keretet igényelne. A modern, újraegyesülő Németország esetében a 80-as, 90-es évektől a privatizáció felgyorsulása, az azt követő munkaerő-piaci liberalizáció és a jóléti állam reformja, illetve az állami vállalatok teljesítménynövelése, a transzparencia fokozása vált kulcskérdéssé. A cikk ennek fő mozzanatait és politikai hátterét is igyekszik bemutatni.

JEL: B15, H71, N43, N44

Tárgyszavak: állami vállalat, privatizáció, állami tulajdon, német gazdaság

I. A német egységállam megszületése és gazdasági rendszere

Mint ismeretes, a modern Németország nyugati szomszédaitól lényegesen eltérő fejlődési utat járt be politikai és gazdasági értelemben egyaránt. Az erősen fragmentált, számos fejedelemségre és hercegségre tagozódó németajkú területek átfogó gazdasági fejlesztésére és a korabeli centrumországokhoz (Nagy-Britannia, Franciaország) való felzárkóztatására az első részletes tanulmányok és tervek a XIX. század 40-es 50-es

¹ Jelen műhelytanulmány „A kapitalizmus változatai – a közvetlen állami gazdasági szerepvállalás változatai” című, 112069 számú OTKA kutatás keretében készült.

² tudományos segédmunkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világ gazdasági Intézet, Budaörsi út 45, H-1112 Budapest, Hungary Email: naszados.zsofia@krtk.mta.hu

éveiben készültek el. A témában kibontakozó tudományos diskurzus szorosan kapcsolódott az ugyanekkor megszülető nemzeti mozgalmakhoz, amelyek az egységes német (nemzet)állam megteremtését tűzték ki célul. Ezzel kapcsolatban többféle felfogás és célkitűzés is forgott a köztudatban, amely politikai és katonai konfliktusok sorát szülte.³

1871-ig, az egységes Német Birodalom létrejöttéig számos eltérő fejlettségű és méretű, egymással gyakran versengő állam, illetve a fokozatosan kiemelkedő Poroszország élt egymás mellett. Köztük a gazdasági együttműködés már 1834-ben, a Német Szövetség északi és nyugati államait magában foglaló Vámunió (Zollverein) megalapításakor megindult. (Mátyás, 2003) Modern, egységes szempontrendszer szerint vizsgálható német gazdasági rendszerről azonban csak a század utolsó harmadától beszélhetünk.

A kor közgazdászai és politikusai arra a következtetésre jutottak, hogy a fiatal német állam számára az angolszász klasszikus közgazdaságtan alapelvei nem lehetnek feltétlenül irányadóak a gazdaságpolitika kialakítása során. Az országnak a kapitalista fejlődés jóval előrehaladottabb fázisában lévő államokkal kellett versenyeznie, miközben termelőkapacitásai elmaradottabb állapotban voltak. A premodern, félféudális nagybirtokrendszer, a porosz junkerek világa és néhány fejlettebb „kapitalista sziget” egymás mellett élése jellemezte a korabeli német gazdaságot. A korai német közgazdaságtan képviselői, köztük a komoly elméleti munkásságot kifejtő Friedrich List úgy vélték, hogy ilyen viszonyok között az adam smith-i éjjeliőr állam koncepció érvényesítése, a gazdasági szereplőknek a piac láthatatlan kezére bízása, illetve a külső vámhatárok lebontása Németország végletes leszakadását eredményezné az egyre jobban kiéleződő világméretű kereskedelmi, termelési és gyarmatosítási versenyben. (Fukuyama, 1997)

³ Az ún. „kisnémet egység” hívei a német egységállamot az északi és nyugati fejedelemségek Poroszország vezetésével történő egyesítésével képzelték el, amelynek a Habsburg Birodalom nem képezi a részét. Ezzel szemben az Ausztria által favorizált „nagy német egységbe” a soknemzetiségű Habsburg Birodalom is beletartozott volna.

A két koncepció közül végül Otto von Bismarck porosz kancellár keménykezű politikájának köszönhetően az előbbi győzedelmeskedett. Az 1866-ban rövid idő alatt lezajlott, elsőprő porosz győzelemmel végződő porosz-osztrák háborút követően az 1815-től fennálló Német Szövetség megszűnt, helyébe Ausztria nélkül az Észak-német Szövetség lépett, amely már „előszobája” volt az 1871-ben, a porosz-francia háborút követően kikiáltott, Elzászt és Lotharingiát is magába foglaló önálló Német Birodalomnak.

List tanulmányaiban (kiemelendő az 1841-ben publikált, „A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere” című mű) kifejti, hogy az individualista megközelítés, a vállalkozások önérdekkövetése nem feltétlenül teremt közjót, az államnak a piac szereplőit terelnie, rendeznie kell ehhez. *(Mátyás, 2003)* A „fejlesztő államnak” e korai modelljén alapszik a bismarcki korszak gazdaságpolitikája, amely a célirányos iparfejlesztésre, az államérdeknek (mindenekelőtt a hadsereg kapacitásainak növelése) alárendelt ipari termelésre, és a bőkezűen támogatott tudományos kutatásokra építve ért el sikereket. A német közgazdasági gondolkodás és gazdaságpolitika a kezdetektől jelentős szerepet szánt az államnak irányító hatósággént és – bizonyos területeken – tulajdonosként egyaránt. A birodalmi vezetés által támogatott koncepció szerint Németországnak mindenekelőtt a legújabb tudományos felfedezéseket hasznosító modern iparágakban, így a vegyiparban, az elektronikai iparban, a gépiparban, a nehézgépgyártásban kellett világelsővé válnia, ahelyett, hogy a kiéleződő gyarmatosítási versenybe kapcsolódik be.

A kutatás és fejlesztés, amelyre nagy hangsúlyt helyeztek, elsősorban egy-egy ikonikus üzletember (pl. Werner Siemens, Alfred Krupp, Wilhelm Cuno, Emil Kirdorf) által vezetett nagyvállalathoz kötődött. A kartellezés és az oligopol struktúrák kialakulása a korszak egyik fő jellegzetességének tekinthető, amelyet a stabilitás zálogának tekintettek a piac „kilengéseivel” szemben, különösen az 1873-as nagy tőzsdekrachot követően. Ekkor a társasági törvényt is úgy módosították, hogy az különböző állami garanciákkal még nagyobb védelmet biztosítson a magánbefektetőknek.

A növekvő beruházások ösztönözték a modern német bankrendszer kialakulását is, hiszen a fejlődő új iparágakat nagyfokú tőkeéhség jellemezte. Az egységállam megszületése előtt a hitelezési tevékenység elsősorban néhány hajózási –és szárazföldi kereskedelmi központban (Hamburg, Frankfurt) összpontosult, az itt működő pénzintézetek azonban nem tudtak és nem is szándékoztak érdemben bekapcsolódni a sok szempontból kockázatos feltörekvő iparvállalatok finanszírozásába, hitelezésébe. *(Ziegler, 2000)*

Az 1870-es években a gazdasági tevékenység súlypontjainak áthelyeződésével azonban új pénzügyi központok is létrejöttek (Köln, Berlin). A tőkepiacok fejletlensége

miatt az értékpapírok, államkötvények adásvétele is bankokon keresztül zajlott. Az 1870-es évek legelején több, nagyberuházások finanszírozására szakosodott, magántulajdonú nagybank is alakult, így elsőként 1870-ben a Commerz- und Disconto Bank, ugyanekkor a Deutsche Bank, majd 1872-ben a Dresdner Bank. A máig hárompilléres struktúrában működő német bankrendszer alapjait is ekkor rakták le, hiszen a nagy magánbankok mellett számos tartományi tulajdonban működő takarékpénztár (Sparkasse), illetve tartományi bank (Landesbank) is létrejött a kisbetétesek kiszolgálására, illetve működött néhány ún. közösségi bank is állami tulajdonban (Genossenschaftsbank, Volksbank). (Ziegler, 2000)

Az állami (szövetségi vagy tartományi) tulajdon túlsúlya alapvetően két területen érvényesült: egyrészt a közellátást biztosító ágazatokban, azzal a céllal, hogy a lakosság és a magánberuházók igényeit minél hatékonyabban, tervezhetően kielégíthessék. Másrészt egyes, stratégiai jelentőségű, az ország természeti erőforrásait hasznosító, ásványkincseket kitermelő vállalatoknál.

A vasutakat és közutakat építő és üzemeltető, valamint a bányászathoz és a mezőgazdasághoz köthető nagyüzemek néhány kivételtől eltekintve mind állami tulajdonban voltak az 1871 és 1914 közötti időszakban. 1906-ban összesen 39 bánya (köztük az összes szénbánya), 5 sóbánya, 3 kőfejtő, és a Ruhr-vidéken 12 vasüzem működött birodalmi tulajdonban. (Henderson, 1975) Ezek a vállalatok a német gazdaság igényeinek kiszolgálásán túl olyan jelentős exportkapacitással is rendelkeztek, hogy Németország 1890-re a világ második legnagyobb szénexportőrévé vált Nagy-Britannia után. A bismarcki államkapitalizmus sikerét jelzi, hogy a Német Birodalom 1871-től az első világháborúig minden évtizedben átlagosan 21,6 százalékkal növelte nemzeti jövedelmét (ugyanez a szám Nagy-Britannia esetében 12,5 százalék), a német konszernek összesített éves bevétele pedig 1879 és 1912 között 79 millió márkáról 712 millió márkára nőtt. (Henderson, 1975) Az ország gazdasági, és a nyomában jelentkező katonai-politikai súlya a rivális nagyhatalmak számára nyomasztóvá vált, és korábban nem látott mértékben alakította át az európai hatalmi viszonyokat, hozzájárulva az első világháború kitöréséhez.

II. Az első világháború következményei és a Harmadik Birodalom gazdaságpolitikája

Az első világháború a német ipari termelés korábbiakat is meghaladó mértékű központosítását, szoros állami irányítását hozta el. Több, mint 200 speciális háborús vállalat, ún. „Kriegsgesellschaft” alakult, és egyes új iparágakban, például az alumíniumgyártásban állami monopóliumot tartottak fenn. A vesztes háború hatalmas pusztítása, majd a versailles-i békeszerződés következményei, így a jóvátétel fizetése, illetve az ipari termelés szempontjából kulcsfontosságú Elzász-Lotharingia Franciaországhoz csatolása súlyos recesszióba taszította az országot. A háború vége felé az erősödő szocialista mozgalmak hatására népszerűvé vált a „közösségi gazdaság” (Gemeinwirtschaft) gondolata, amely egyfajta átmenetet kínált a piacgazdaság és a tervgazdaság között. Ez a gazdálkodási forma regionális szinten néhány helyen működött is, sikere azonban nem volt tartós. (Peterson, 2005)

1919-től, a Weimari Köztársaság megalakulásától kezdve az állami vállalatok konszolidációja viszonylag gyorsan végbe ment, az állam ugyanakkor ösztönözte olyan magánvállalatok alapítását, amelyeknek valamilyen ösztársadalmi haszna volt, mivel a jóvátétel fizetési kötelezettség csak az állami tulajdonú üzemeket sújtotta. Az 1929-es nagy gazdasági válság okozta megrázkódtatás után újabb államosítási hullám indult, vállalatok tömegeit szervezték nagy konszernekbe, ahol az állam többségi tulajdonosként igyekezett konszolidációt végrehajtani. Ez a folyamat azonban nem bizonyult tartósnak.

Az 1933-as teljes nemzetiszocialista hatalomátvételt követően a náci vezetés állami beruházások sorával (pl. építőipar, útépités) igyekezett stabil jóléti államot teremteni, ebben komoly sikereket érve el. A hivatalos propagandával és az NSDAP programjával ellentétben ugyanakkor nem, hogy nem kezdtek expanzív államosításba, hanem épp ellenkezőleg: a harmincas évek második felében soha nem látott privatizációs hullám vette kezdetét olyan területeken is, ahol korábban alapvető volt az állami tulajdon dominanciája. 1934-35-ben a német állam eladta 224 millió birodalmi márka értékű részvényt a Deutsche Reichsbahn (Német Birodalmi Vasút) feletti stratégiai ellenőrzést biztosította. (Germá, 2003) Jelentős privatizációs hullám indult el a bányászatban és az acéliparban, illetve a hajógyártásban és a hajózási társaságoknál is. A

második legnagyobb acélipari trösztben, a Vereinigte Stahlwerke AG-ben az állami tulajdonban lévő részvények aránya az 1932-es 52 százalékról 25 százalékra esett vissza 1934-ben. 1936-ban magánbefektetők többségi tulajdonába került két fontos hajózási társaság (Deutsche Schiff- und Maschinenbau AG, Hamburg-Südamerika Dampfschiffarts Gesellschaft), és a négy legnagyobb bank is. (Germá, 2003)

A tömeges privatizáció mögött komplex okok álltak. A nagyszabású beruházások finanszírozásához az államnak forrásokra volt szüksége, amelyet így tudtak legkönnyebben előteremteni. Emellett Hitler célja egy lojális gazdasági elit megteremtése, és a korábban az NSDAP-vel nem szimpatizáló gyártulajdonos réteg szimpátiájának elnyerése volt, amelyhez az értékes állami részvénytársaságok eladása számukra jó eszköznek bizonyult. Több forrás azt bizonyítja, hogy az államosítást nem tekintette feltétlenül szükségesnek ahhoz, hogy a totális kontrollt biztosítani tudja a gazdaság felett, a kialakított sajátos represszív-oligarchikus struktúra erre tökéletesen megfelelt.⁴

III. Szétváló utak a második világháború után. Az állami szektor az NSZK gazdaságában

A Harmadik Birodalom összeomlását és a második világháború lezárását követő időszakban Németországnak a nyugati szövetségesek által felszabadított, illetve a szovjet érdekszférába betagozódott része gyökeresen más fejlődési útra lépett. Az 1949-ben megalakuló Német Demokratikus Köztársaságban szovjet irányítással megkezdődött a termelőeszközök teljes állami tulajdonba vétele, és ezzel párhuzamosan a háborús jóvátétel fejében a jelentősebb ipari nagyüzemek lebontása, megmaradt használható gyártókapacitásaiknak a Szovjetunióba telepítése, végül a szocialista tervgazdaság kialakítása.⁵

⁴ Hitler ezzel kapcsolatos nézeteiről fennmaradt néhány nyilatkozata. „Miért kellene olyan félmegoldásokat alkalmaznom, mint az államosítás, amikor sokkal hatékonyabb eszközök állnak rendelkezésünkre? Nem vállalatokat és bankokat államosítunk, hanem embereket” (Saját ford.) Idézi Germá 17. old.

⁵ A tanulmánynak nem célja a Német Demokratikus Köztársaság gazdasági rendszerének elemzése, mivel szocialista országgént az állam, illetve az állami vállalatok szerepének összehasonlító elemzése más értelmezési keretet kívánna.

A párhuzamosan létrejövő Német Szövetségi Köztársaság gazdasági fejlődésének irányát egyaránt befolyásolták a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elvárásai, a Marshall-segély folyósításának feltételei, illetve a nemzetiszocializmus időszakából „megörökölt” gyárak, konszernek üzembe állításának, konszolidálásának kényszere, amelyek a nyugatnémet állam befolyása alá kerültek.

És bár az NSZK a megalakulását követő másfél évtizedben impozáns, korábban nem látott jólétet eredményező gazdasági fejlődést produkált a szociális piacgazdaság modelljére alapozva, ez utóbbiban a korábban a német gazdaság motorját képező konszerneknek már kisebb szerepük volt. Ebben a megváltozott világ gazdasági környezet és az átalakított működési és tulajdonosi struktúra is közrejátszott. A Szövetségi Köztársaságban ugyanis a korabeli Európa egyik legszigorúbb (kisebb módosításokkal máig érvényben lévő) versenyjogi szabályozása lépett életbe 1958-ban, amely a kartellezés minden formáját tiltotta.⁶ A kialakított új gazdasági rendszer kedvezett a kis-és közepes vállalkozások (Mittelstand) létrejöttének és fejlődésének, amelyek a „motor” szerepét töltötték be az NSZK gazdaságában, különösen a szolgáltatások, a könnyűipar és a mezőgazdaság területén. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a decentralizálás minden területen feltétlenül azonnal érvényesült volna.

A nehézipari nagyvállalatok újjászerveződése eleinte – az 1950-es évek első felében – még erőteljes koncentrációt mutatott, szigorú állami (és a nyugati hatalmak általi) felügyelet mellett. A konszolidációra alkalmas, korábbi birodalmi tulajdonú nagyvállalatok közül részvénytársasági formában hat szerveződött újra az NSZK-ban, amelyek az ország teljes ipari tulajdonának kétharmadát lefedték, és amelyekben az állam, csökkenő arányban ugyan, de az 1980-as évekig többségi tulajdonos volt. Ezek a következők voltak: *Salzgitter AG*⁷ (a korábbi Hermann Göring Művek), *Vereinigte Industrieunternehmungen (VIAG)*, *Vereinigte Elektrizitäts und Bergwerks AG (VEBA)*, *Volkswagenwerke*, *Saarbergwerke*, illetve a *Lufthansa*. (Toninelli, 2000)

⁶ A törvény megalkotásának több előzménye volt. A Szövetséges hatalmak vezetői már a potsdami konferencián megállapodtak, hogy a német hadigazdaság működtetésében kulcsszerepet játszó, a Harmadik Birodalom gazdasági működőképességét szavatoló mamutkonszernek decentralizációja, szétdarabolása a háború utáni konszolidáció egyik fő teendője lesz. A brit-amerikai-francia katonai igazgatás ennek megfelelően 1947-ben meghozta a dekartellizációs rendeletét, az 1958-as törvény alapját is többek között ez képezte. A törvény és kiegészítései, módosításai elérhetőek: <http://www.gesetze-im-internet.de/gwb/BJNR252110998.html#BJNR252110998BJNG000103360>

⁷ Az „AG” rövidítés az Aktiengesellschaft, magyarul részvénytársaság kifejezést jelöli.

Az állami tulajdon mértéke és jellege szektoronként változott, és különböző arányban oszlott meg a tartományok a szövetségi állam és az önkormányzatok között. A légiközlekedés esetében például a Lufthansa 100 százalékos tulajdonosa volt az állam, míg az egyes belföldi repülőterek üzemeltetését tartományi tulajdonú cégek látták el. *(Toninelli, 2000)* A villamosenergia-ellátást biztosító, kilenc cégből álló cégcsoportból négyben 100 százalékos volt a szövetségi állam tulajdona, további négyben 50 százalék feletti, egyben (Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk – RWE AG) pedig 30 százalékos. A villamosenergia-szektorban ugyanakkor lassú privatizáció ment végbe az 1960-as évektől kezdve, így az RWE AG mellett a két legnagyobb, részben állami tulajdonú vállalat, a VIAG-Bayernwerk, illetve a VEBA-Preusswerkelektra fokozatosan részben privatizálásra került. *(Toninelli, 2000)*

Gyökeresen más utat járt be ezzel szemben a szénbányászat, illetve a Saar –és Ruhr-vidék nehéziparához kapcsolódó vállalatok, amelyek jelentősen megsínylelték az energiapiac világméretű átalakulását, a nukleáris energia előretörését. Itt a szövetségi állam a 60-as években elinduló fokozatos privatizációval és decentralizációval szemben igyekezett a kimerülő szénbányák mellett egyenként veszteségesse váló üzemeket közös ernyővállalatban egyesíteni (Ruhrkohle AG), amelyben a részvények 25 százalékát birtokolta. *(Wengenroth, 2000)* A szoros állami függés és befolyás ugyanakkor a zömmel magánkézben lévő tag-részvénytársaságoknál is megmaradt, mivel a vállalatcsoport a centralizáció dacára veszteséges maradt, és emiatt folyamatos állami szubvenciókra szorult. (Már 1949 és 1967 között is a szénbányászatba befektetett 7 milliárd márkából 6 milliárd állami költségvetési támogatás formájában érkezett.) *(Wengenroth, 2000)*

A közszolgáltatások és a nehézipar mellett a német gazdaság harmadik olyan területe, amelyben az állami tulajdon és befolyás komoly jelentőséggel bírt, a pénzügyi szektor volt. Ugyanekkor épült ki ugyanis modern formában az ún. tartományi bankok (Landesbankok) rendszere, amely a legfontosabb szegmense volt a regionális, tartományi tulajdonú vállalatoknak. A Landesbankok fő célja mindenekelőtt a gazdasági növekedésben kiemelt szerepet játszó kis- és közepes vállalatok, az ún. Mittelstand hitelezése volt. Noha elviekben az NSZK gazdaságpolitikájában a versenysemlegesség elve, csakúgy, mint az állam elsődlegesen szabályozó, és nem pedig tulajdonosi szerepének előtérbe helyezése főszerepet játszott, a tartományi bankok kapcsán ezektől

az elvektől eltekintettek. A szövetségi kormányzat bármikor hajlandó volt nagyvonalúan szubvencionálni ezeket a sajátos, az állami és a magángazdaság határán mozgó „hibrid” bankokat, ha arra szükség volt, például mert veszteségesek voltak.

IV. Felgyorsuló privatizáció: a Kohl-éra (1982-1998)

A Rajna-vidéki egykori ipari központok jelentős költségvetési forrásokat felemésztő szubvencionálásán túl összességében elmondható, hogy az NSZK gazdaságában nem indult meg az állami tulajdon és az állami támogatások olyan mértékű, az ország versenyképességét jelentősen torzító túlburjánzása, amely például az 1970-es években Nagy-Britanniában már súlyos feszültségeket okozott. Az egymást követő kormányok és az egyes pártok között az 1950-es évektől az 1980-as évek első feléig viszonylagos konszenzus uralkodott a gazdaság kívánatos szerkezetéről, amelyben a jobb-és baloldal, hangsúlyeltolódásokkal ugyan, de egyaránt inkább „célszerűségi”, mintsem erős ideológiai alapon közelítette meg az állami tulajdon, állami beavatkozás kérdését. Ez röviden összefoglalható úgy, hogy az állam (akár többségi vagy egyedüli) tulajdonosként is jelen maradt bizonyos ágazatokban, így elsősorban a közlekedés, a közszolgáltatások, illetve a regionális, tartományokhoz köthető bankszektor területén, a gazdaság többi szegmensében azonban a fokozatos privatizációt, a vegyes tulajdonosi formákat részesítették előnyben. (Lásd előző fejezet.)

Az energiapiac világméretű átalakulása, és az akut versenyképességi problémák azonban az NSZK-t sem hagyták érintetlenül az 1980-as évek elejétől, így bizonyos reformok és szerkezeti átalakítások elkerülhetetlenné váltak.

1982-ben a szociáldemokrata-liberális koalíciót Helmut Kohl kereszténydemokrata-liberális kormánya váltotta, az új kancellár pedig fő céljaként az „igazi szociális piacgazdasághoz való visszatérést” jelölte meg. Ez egy sor, a versenyképesség növelésére „hagyományosan” alkalmazott reform mellett (nyugdíjkorhatár növelése, rugalmasabb munkaerőpiaci szabályozás) komolyabb privatizációs hullámot is elindított. Ennek célja azonban nem az állami és magánszektor közötti status quo thatcheri szemléletű felrúgása volt, sokkal inkább a modernizáció és a szerkezeti váltás

elősegítése elsőként mindenekelőtt az egykori szén –és acélipari központokban, illetve a nehézipar egyéb területein. Lényeges szempont volt az is, hogy a szövetségi állam a részvénycsomagjai eladásával jelentős költségvetési bevételhez is jutott. Noha a Kohl-éra első privatizációs hulláma (1983-1989) „sokterápiának” nem tekinthető, így is okozott számos munkajogi konfliktust a Németországban hagyományosan erős szakszervezetekkel, mivel a foglalkoztatási feltételek egyes esetekben jelentősen átalakultak a sorra magánkézbe kerülő vállalatoknál. *(Leaman, 2009)*

1983 és 1989 között elsőként két olyan jelentős cégcsoport (VEBA AG, VIAG) részleges, illetve teljes privatizációjának lefolytatására került sor, amelyek esetében a német állam már a 60-as 70-es években is túladott részvényei egy részén. A villamosenergia-ellátásra illetve szénbányászatra szakosodott VEBA AG-beli tulajdonrész a szövetségi államnak 1984-ben 43,8 százalékról 30 százalékra csökkent, majd 1985-ben, egy újabb privatizációs hullám keretében 25,5 százalékra. *(Leaman, 2009)* A szintén energetikai, illetve bányászati cégeket tömörítő VIAG holding esetében ez a folyamat még drasztikusabb volt: 1986-ban előbb 87,4 százalékról 47,4 százalékra csökkent az állam tulajdonosi befolyása, majd 1988-ban sor került a teljes privatizációra is. Mindkét, hosszú múltra visszatekintő vállalat „maradványa” később az E-ON cégcsoportba olvadt be. *(Leaman, 2009)*

Az évezed végén a privatizációs és reorganizációs hullám elérte a közlekedés és a távközlés bizonyos ágazatait is. 1988-ban előbb a Volkswagen került teljes egészében magánbefektetők kezébe, miután az állam eladta a 16 százalékos tulajdonrészt biztosító részvénycsomagját, majd ugyanebben az évben a Lufthansa tulajdonosi szerkezete is átalakult. Ez utóbbinál a 65 százalékos állami tulajdon 51,6 százalékra csökkent, azonban ez is merész lépésnek tekinthető annak fényében, hogy a légitársaságra nemzeti bajnokként tekintettek az NSZK-ban, és fontosnak tartották, hogy a stratégiai ellenőrzést biztosító állami tulajdonrész megmaradjon. 1989-ben került sor a Német Szövetségi Postaszolgálat (Deutsche Bundespost) feldarabolására és részvényei egy részének piacra dobására is. Három új, részlegesen az állami tulajdonú KfW Bank által tulajdonolt részvénytársaságot alapítottak: a Deutsche Post AG-t, a Postbank AG-t, illetve a Deutsche Telekom AG-t. *(privatisationsbarometer.net)*

A privatizációs folyamat egyik sajátossága volt, hogy a vállalatok nagy mennyiségben bocsátottak ki ún. lakossági részvényeket (Volksaktien), amellyel a szélesebb középosztályt akarták tulajdonossá tenni. Ez azonban nem bizonyult átütően népszerű befektetési formának, mivel rendkívül erős gyanakvás élt a lakosságban a túl kockázatosnak ítélt tőzsdei ügyletekkel kapcsolatban.

Az 1990-es évektől a 2000-es évekig a privatizáció volumene nem csökkent, így több, a fentiekben említett, a 80-as években részben magántulajdonba került nagyvállalatbeli további részesedésétől vált meg a német állam teljes mértékben. (Pl. Lufthansa, Deutsche Post AG, Postbank AG). (*privatisationsbarometer.com*)

Birodalmi szimbólumból tőzsdei vállalatcsoport: a Deutsche Post átalakulása

A modern német telekommunikáció szimbóluma, a Deutsche Post másfél százados fennállása során a vállalat működésében bekövetkező változások jól példázzák, hogy a technikai haladás, a fogyasztói igények és szokások, illetve a piaci környezet változása hogyan kényszerítenek alkalmazkodásra állami monopolpozícióból induló nagyvállalatokat.

A Reichspost (Birodalmi Posta) az állami egység, a nemzeti szuverenitás és kontroll egyik fő szimbólumává vált a XIX. század második felétől, amikor 1876-ban egységes állami irányítás alá vonták a telegráfküldő szolgálatot és a postai hivatalok rendszerét, külön minisztériumot létrehozva e célra. Ez jelentősen meggyorsította a kommunikációt és a hírközlést, amely hozzájárult a gyors gazdasági fejlődéshez is. A Birodalmi Posta 1924-től önálló állami tulajdonú vállalként működött, majd a háború után 1950-ben Deutsche Bundespost néven újjáalakult. Ekkor már az új igényeknek megfelelően –továbbra is állami tulajdonban – bővítette szolgáltatásai körét, takarékpénztári és utazásszervezési szolgáltatásokat is nyújtva. 1969-ben a DHL néven megalakult csomagküldő szolgálattal való fokozatos fúzió biztosította a kezdő lépést a globális üzleti vérkeringésbe való bekapcsolódáshoz is. A DHL az 1970-es évektől világszerte, Európa és az Egyesült Államok után már Kínában, Szingapúrban, és Latin-Amerikában is jelen volt a piacon. (*www.dpdhl.com*) A változó piaci környezetre a törvényi szabályozás két lépcsőben reagált. 1989-ben a Kohl-kormány által kezdeményezett első postareform törvény rendelkezett a Deutsche Bundespost három részre osztásáról, amellyel létrejött a Deutsche Bundespost hagyományos postai szolgáltatásokat nyújtó pillére (Postdienst) mellett a Deutsche Post Postbank, illetve a Deutsche Post Telekom. Ezzel a különböző szakterületek irányítása szakmai

és üzleti szinten elkülönült egymástól, a lényeges politikai-stratégiai döntéseket pedig egy, a három cég vezetőiből álló direktórium hozta meg. (www.dpdhl.com) Ugyanekkor a három cég ügyfeleinek szerződéseit magánjogi szerződésekkel alakították át. Látható tehát a tendencia: míg a XX. század elején a hatékonyságot elsősorban az állam irányító és tulajdonosi dominanciája.

1995-ben a második postareform törvény megalapozta a három vállalat privatizálást is azáltal, hogy részvénytársaságokká alakította át őket. (Deutsche Post AG, Deutsche Postbank AG, Deutsche Telekom AG). A törvény öt éves átmeneti időszakot írt elő, melynek során a részvényeknek állami tulajdonban kellett maradniuk. 2000 novemberében az első nyílt részvény kiadás során a Deutsche Post részvényeinek 29 százaléka magántulajdonba került, a magánrészvényesek 6 százaléka a cég alkalmazottainak köréből került ki. 2002-ben teljessé vált az összeolvadás a DHL-lel, miután először 75, majd 100 százalékát a cég részvényeinek megvásárolták a Lufthansa Cargo-tól. A három önálló vállalat között ekkor kereszttulajdonlás is létrejött, miután a Deutsche Post DHL Group több évig 52 százalékát birtokolta a Deutsche Postbank AG részvényeinek. 2009-ben ezt a részvénycsomagját ugyanakkor két lépcsős értékesítés során eladta a Deutsche Banknak, és a pénzügyi szektorból ezzel befektetőkét visszavonult. 2015-ös adatok alapján a szövetségi államnak 21 százalékos közvetett tulajdona maradt a Deutsche Post DHL Group-ban KfW Bankon keresztül. (www.dpdhl.com)

A cégcsoport másik két tagja szintén a német gazdaság meghatározó szereplője maradt. A Deutsche Post-tal „párhuzamos” pályát befutó Deutsche Telekom a globális telekommunikációs szektor meghatározó vállalata, amely az utóbbi években Kelet-Közép-Európa után szintén a Távol-Keleten, kiemelten Kínában igyekezett új piacokat meghódítani. A német állam részvényeinek 31,7 százalékát birtokolja közvetve és közvetlenül, a többi intézményi és magánbefektető tulajdonában van. (www.telekom.com/aktionarstruktur) Noha a német állam egyik vállalatban sem többségi részvénytulajdonos már, a német (gazdaság)diplomáciára gyakorolt befolyásuk és lobbijuk – az autóipari vállalatok után – alighanem a legerősebb. A Deutsche Postbank, amelynek részvényei többségét a Deutsche Bank 2009-ben megvásárolta, a német bankrendszer meghatározó szereplőjévé vált, 2003-ban a legtöbb lakossági ügyféllel rendelkező bank volt Németországban. Másik két „testvérétől” eltérően kevésbé globális, mint inkább lokális szereplő maradt, a Deutsche Bank leányvállalataként elsősorban továbbra is a biztosítási és lakossági üzletágban aktív.

Már a Kohl-korszakban napirendre került a tartományi bankok és takarékpénztárak tulajdonosi szerkezetének megváltoztatása, részleges vagy teljes privatizációjuk kérdése

is, ennek lehetőségét azonban végül maga a kancellár is elvetette. (Zopp, 1999) A Landesbankok állami támogatásának versenysemlegességet sértő módja, válságba jutásuk esetén feltőkésítésük jelentős költségvetési forrásokat felemésztő kérdése már ekkoriban napirendre került.

Privatizációjuk lehetséges pozitív hozadékainál (növekvő verseny a pénzügyi piacán, javuló szolgáltatások, állami finanszírozás terhe alóli felszabadulás) azonban nagyobbak ítélték annak kockázatait. Kérdéses volt, hogyan alakítsák át a betétesek szerződéseit úgy, hogy a magánjogi szerződésekre való áttérés ne okozzon – mind a magánszemélyek, mind a vállalkozások esetében – esetleg évekig elhúzódó, költséges pereskedésekbe torkolló jogi vitákat. Szintén komoly érv volt a privatizáció ellen, hogy a piacra kerülő részvényeket esetleg felvásárolja egy-két tőkeerős nagybank, amelyek így egyeduralkodó helyzetbe kerülnének. (Zopp, 1999) Ez az érvényben lévő szigorú versenyjogi és trösztellenes törvényekbe ütközött volna, amelyek sarokpontját képezték az NSZK gazdaságpolitikájának.

A legnyomósabb indok azonban alighanem az volt, hogy a tartományi bankok a háború utáni nyugatnémet gazdasági növekedés hátterében igen fontos szerepet játszottak. Az NSZK gazdaságában a legfontosabb szerepet játszó kis- és közepes vállalatok hitelezése szinte teljes mértékben a Landesbankokon keresztül történt, ügyfeleik pedig mindennél többre értékelték azt a stabilitást és kiszámíthatóságot, amit nyújtottak. (Zopp, 1999) Félő volt tehát, hogy egyes, időszakosan gyengébben teljesítő, esetleg rövid recesszióba csúszó szektorok növekedési lehetőségei végletesen beszűkültek volna, ha ennek a sajátos bankcsoportnak a működése radikálisan átalakul. További adalékként azt is meg kell említeni, hogy a Landesbankok és takarékpénztárak – különösen regionális, tartományi szinten – igen erősen összefonódtak a politikával. A magánosítás mellett kardoskodókat sokszor érte az a vád, hogy haszonélvezői kívánnak lenni egy esetleges magánosításnak. Összefoglalva tehát elmondható, hogy a Landesbankok privatizációja gazdasági és politikai értelemben is a status quo olyan mértékű felrúgásával járt volna együtt, amelyet a politikai elit nem kívánt megvalósítani.

V. A német gazdaság struktúrája az új évezredben

Németország a 90-es évek közepétől egyre súlyosabb gazdasági nehézségekkel küzdő országgá vált, amely nem véletlenül érdemelte ki az Európa beteg embere elnevezést a korabeli publicisztikákban. Az ország újraegyesítése jelentős költségekkel járt az egykori nyugatnémet tartományok számára, és ezzel párhuzamosan a jóléti állam reformja is egyre sürgetőbbé vált. Az a pragmatizmus és előrelátás azonban, amely megakadályozta az állami szektor túlterjeszkedését és több területen a veszteségessé válását is az 1960-as évektől kezdve lényegében folyamatos, fokozatos és rugalmas privatizációval, a szociális ellátórendszer és jóléti kiadások területén sokáig nem érvényesült. Ez pedig már az ország versenyképességét és európai vezető szerepét, továbbá vállalati szektorának termelékenységét is komolyan veszélyeztette.

A korszak gazdaságpolitikai vitáinak fókuszában így nem a privatizáció, vagy annak következményei álltak, hanem sokkal inkább a jóléti állam reformjának mikéntje. Ennek végül a Gerhard Schröder vezette szociáldemokrata-zöld kormánykoalíció vágott neki az *Agenda 2010* program meghirdetésével, amely átfogó munkaerő-piaci liberalizációval és a szociális kiadások visszavágásával igyekezett az országot újra növekedési pályára állítani.⁸

Mindeközben a természetesen a korszaknak megfelelően számos területen előrehaladt a privatizáció is. Az ezredfordulóra a német gazdaságnak lényegében nem maradt olyan szektora, ahol az állami tulajdon túlsúlya egyértelműen megmaradt volna, a magánbefektetők olyan területeken is megjelentek, ahol korábban az államérdekekhez kötődő stratégiai megfontolások vagy a merkantilista hagyományok miatt óvakodtak a tőkebevonástól és a piaci tulajdonosok megjelenésétől. Kivételek természetesen vannak, ezek közé tartozik a szárazföldi kötőtpályás közlekedés: a Deutsche Bahn AG továbbra is 100 százalékos állami tulajdonban van, noha a kormány 2015-ben felállított egy szakértő bizottságot annak vizsgálatára, hogy egy részleges privatizáció képes lenne-e tovább javítani a működés hatékonyságát. A kérdésben ugyanakkor egyelőre nem

⁸ A reformcsomag leglényegesebb részét képező ún. Hartz-reformokra a Schröder-kormányzat idején 2002 és 2003 között került sor. A csomag négy lépcsőben (Hartz I. II. III. IV.) végrehajtott intézkedések sorozata, amelyek célja a német munkaerőpiac rugalmasabbá tétele volt. Ennek keretében ösztönözték részmunkaidős és egyéb alternatív foglalkoztatási formák elterjedését, több korábbi segélyforma összevonásával összességében csökkentették a munkanélkülieknek járó juttatásokat, növelték ugyanakkor a továbbképzésekre és az állásközvetítésre szánt forrásokat.

körvonalazódik konszenzus, a privatizáció nincs napirenden. Noha maga a vállalat állami tulajdonban működik, 2001-ben három pályaszakas (Düsseldorf, Bielefeld, Solingen) üzemeltetését magáncégekkel közösen végzik. (www.deutschebahn.com)

Az alábbi táblázatban áttekinthetőek azon legjelentősebb német vállalatok, amelyekben - 2007-ig rendelkezésre álló adatok alapján - a német állam közvetett vagy direkt módon részvényeket birtokolt.

1. táblázat

A húsz legnagyobb, állami tulajdonrészrel rendelkező vállalat listája Németországban (2015)

Vállalat	Állami tulajdoni hányad (%)
KfW Bankengruppe	80,0
Deutsche Telekom	31,7
Deutsche Post	21,0
Fraport AG	51,8
Volkswagen AG	11,8
Landesbank Berlin Holding AG	98,6
MVV Energie AG	66,2
IKB Deutsche Industriebank	37,9
RWE AG	16,09
Deutsche Energie-Agentur	76,0
Forschungszentrum Jülich	100,00
Flughafen München	26,0
Norddeutsche Landesbank Girozentrale	65,6
Helaba Landesbank Hessen-Thüringen Girozentrale	100,00
Salzgitter AG	26,5
Deutsche Bahn AG	100,00
GAG Immobilien AG	68,8
AG Bad Neuenahr	27,0
Bochum-Gelsenkirchener Strassenbahnen AG	3,0
Flughafen Köln/Bonn GmbH	30,9

Forrás: www.privatizationbarometer.net

Jelenleg Németországban az állami tulajdonban maradt cégek 90 százaléka helyi, önkormányzati vállalkozás, 8 százaléuk tartományi tulajdonban van, és mindössze 2 százalék azon vállalatok aránya, amelyek a szövetségi kormány tulajdonába tartoznak. (OECD,2012) Önmagában ez a tulajdonosi szerkezet sejteti, hogy az állami cégek

működési területe, tevékenységi köre is részben átalakult és a korábbi nagyipari konszernnek helyébe kifejezetten a helyi és regionális igényeket kiszolgáló cégek léptek. Az összes állami tulajdonú cég 41 százaléka a víz-és energiaszolgáltatás területén működik, 11,9 százaléka a szárazföldi közlekedés üzemeltetéséhez kapcsolódik, és majdnem ugyanekkora –11,8 százalék – szociális és egészségügyi szolgáltatásokat nyújtó állami tulajdonú vállalkozás. Az OECD adatai szerint országban összesen 15 127 olyan vállalat működött 2012-ben, amely valamilyen közösségi tulajdonban volt, ez 0,4 százaléka az összes, 3,6 millió Németországban bejegyzett vállalatnak. (OECD, 2012) A szövetségi kormány 111 cégben teljes vagy részleges tulajdonos, amelyek zömmel a közlekedéshez, logisztikához-szállítmányozáshoz, illetve a kulturális és tudományos területekhez köthetőek. A szövetségi tulajdonú vállalatok közül továbbra is a Deutsche Bahn (100 százalék), illetve a Deutsche Telekom (31,7 százalék) tekinthető a legjelentősebb, legkomolyabb nemzetközi lobbierővel is bíró konzorciumnak. (OECD, 2012)

Lényeges kiemelni, hogy a 2000-es évek elejétől az állami szektor speciális, regionális pilléréhez tartozó tartományi bankok működése és reformja jelentette a legnagyobb kihívást, amelyet a 2008-as válság is fokozott. Noha a háború utáni évtizedek tapasztalatai alapján a Landesbankok, mint a kis – és közepes vállalatok fő finanszírozói, megbízhatóságukról, konzervativizmusukról híresültek el, az új évezredtől kezdve működésükben egyre több anomália mutatkozott meg. A válság és a válságot közvetlenül megelőző időszak rávilágított súlyos gyengeségeikre, és mind az egyes tartományoknak, mind a német szövetségi államnak számos konfliktust kellett vállalniuk miattuk. A Landesbankok a bőkezű állami szubvenciók legkülönbözőbb formáiban részesültek, vezetőségük, tulajdonosaik jelentősen összefonódtak a helyi politikai éllel is. Nyereségességüket inkább a támogatásoknak, mint versenyképességüknek köszönhették. (The Economist, 2014)

Az Európai Bizottság versenyjogi és versenysemlegességi okokra hivatkozva több alkalommal – elsőként 2001-ben – kritizált egyes feltőkésítési és garanciavállalási módszereket, amelyekkel igyekeztek stabilitásukat és „versenyben maradásukat” biztosítani a globális piacokon is jól teljesítő nagybancok mellett. 2005-ben, az egyik legjelentősebb szövetségi garanciavállalási programot követően több Landesbank

jelentős mennyiségben vásárolt „mérgezett” értékpapírokat olyan amerikai bankoktól, amelyek 2008-ban súlyos válságba kerültek. Ennek következtében – noha a német gazdaságot a válság jóval kevésbé érintette, mint több európai szomszédját – a szövetségi kormánynak jelentős forrásokat kellett elkülönítenie a Landesbankok megmentésére. A válságkezelés ebben a szektorban nem tekinthető egyértelmű sikertörténetnek: a hétből öt tartományi bankot sikerült megmenteni, és a megmaradó öt is mind a mai napig küzd a fennmaradással. Jó példa erre, hogy a Schleswig-Holstein és Hamburg tartományok tulajdonában álló HSH Nordbank 2014-ben alig tudta teljesíteni az Európai Központi Bank ún. stressz-tesztjét. (*The Economist*, 2014) A fenti tapasztalatok alapján elképzelhető tehát, hogy a német gazdaság következő olyan szegmense, ahol az állam visszavonulásával párhuzamosan jelentős átalakulás várható, az a tartományi bankszektor lesz.

A 2000-es évektől a politikai és tudományos diskurzus középpontjában – szemben a korábbi évtizedekkel – már kevésbé a privatizáció és az államosítás előnyeinek és hátrányainak szembeállítása, mérlegelése áll, sokkal inkább az a kérdés, hogy az állami tulajdonú vállalatok működését hogyan lehetne teljesítményben és átláthatóságban a piaci alapon működő cégekhez közelíteni. Többek között az OECD is számos tanulmányában vizsgálta, hogy az állami szektorba tartozó cégek tartós versenyképessége, illetve az általuk nyújtott szolgáltatások színvonala hogyan biztosítható hosszútávon és fenntarthatóan. Az érintett vállalatok folyamatos monitorozása, működésük átvilágítása és a piaci standardokhoz igazítása ugyanis elvileg hatékonyabbá teheti a korrupció és az állami források pazarló felhasználása ellen a harcot, amelyet a kiterjedt állami tulajdon ellenzői elsődleges érvként említenek a privatizáció mellett.⁹

A közösségi tulajdonú vállalatok hatékony és átlátható működését igyekeznek több, zömmel 2008 után életbe léptetett szabállyal szavatolni Németországban is, amelyeket a Közöségi Vállalatirányítási Kódex foglal össze. A szövetségi pénzügyminisztérium köteles évente beszámolót készíteni minden állami tulajdonú vállalatról, amelyeknél az állam vagy közvetlen tulajdonos (akár kisebbségi is), vagy közvetett tulajdoni hányada

⁹ Lásd többek között OECD (2015): Coherence for Development. State-owned enterprises: Good governance as a facilitator for development. https://www.oecd.org/pcd/State-owned%20enterprises_Cfd_Ebook.pdf

eléri vagy meghaladja a 25 százalékot, illetve nominális tőkerészesedése 50 ezer eurónál nagyobb. A beszámolókból vizsgálják továbbá azt is, hogy az adott vállalatok működésük során eleget tettek-e a Kódexben megfogalmazott komplex szociális és környezetvédelmi fenntarthatósági szabályoknak is. Konkrét példaként említhető 2015-ös jelentésük, melynek középpontjában a női vezetők esélyegyenlősége áll. Részletesen bemutatják a női vezetők számát, ágazatonkénti megoszlását, illetve a vállalatokon belüli előrelépés elősegítésére tett lépéseket.¹⁰

Következtetések

A modern német gazdaságtörténetet számos törésvonal szabdalja, ám az állam gazdasági tulajdonszerzési hajlama nem tekinthető olyan karakterjegynek, amellyel korszakokat lehetne lehatárolni. Épp ellenkezőleg: a modern állam megszületésétől kezdve az állam tulajdonosi befolyása alapvetően két területen érvényesült: zömmel szociális szempontok miatt a közszolgáltatási és közlekedési szektorban, illetve a természeti erőforrások kiaknázásánál, vagyis a bányászat területén.

Bár az angolszász közgazdasági szakirodalomban a kontinentális, különösen a német gazdasági modellt sokszor államközpontúként aposztrofálják, fontos megjegyezni, hogy a modern német állam megszületése óta nem volt olyan korszak, amelyben az állam a befolyását a tömeges tulajdonszerzéssel akarta volna szavatolni a gazdaságban. (Kivéve természetesen az NDK-t, ennek tárgyalására azonban ez a tanulmány nem vállalkozott.) Annál nagyobb szerepe volt a különböző, szigorú szabályozó rezsimeknek, amelyek a korai vilhelmiánus-bismarcki korszakban merkantilista vám- és kereskedelempolitikában, merev tőzsdei szabályokban öltöttek testet, ezután az első világháborút követően a versailles-i békerendszerhez köthető jóvátétel fizetése, illetve német konszernek tevékenységének korlátozása jelent meg. Majd 1945 után a nyugatnémet gazdasági rezsím számos karakterjegyét a második világháború által okozott sokk, és az abból részben az új politikai elit által levont konzekvenciák, részben

¹⁰ Lásd *Beteiligungsberichte des Bundes*, 2015. (Letölthető: http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Bundesvermoegen/Privateivatisierungs_und_Beteiligungspolitik/Beteiligungspolitik/Beteiligungsberichte/Beteiligungs)

a megszálló hatalmak elvárásai alakították. A tanulmány témája szempontjából különösen relevánsnak tekinthető ezek közül a kartelltörvény, amely a nacionalista háborús gépezet gazdasági alapját képező monopolkonszernek újjáalakulását volt hivatva megakadályozni.

A Harmadik Birodalom vezetése a gazdasági élet feletti totális ellenőrzést nem államosítással, hanem egy sajátos oligarchikus rendszerrel gyakorolta, amelyben a „birodalomhoz hű” német gazdasági elitet igyekezett ezer szállal magához láncolni, az idegennek és a birodalom érdekeivel szembenállónak titulált (zömmel természetesen zsidó) nagytőkét pedig kiszorítani, forrásait a „hűbéresekhez” átcsoportosítani.

A második világháborút követően az újjáéledő erős kereszténydemokrata, illetve revizionista szociáldemokrata hagyományok miatt a tömeges államosításnak soha nem volt számottevő politikai támogatottsága az NSZK-ban sem, az ország vezetői által pártállástól függetlenül sokszor hivatkozott ordoliberalis gazdasági rendszertől ez idegen is lett volna. Az 1950-es években a háborús konszolidáció részeként a német szövetségi állam tulajdonába került számos ipari nagyvállalat, illetve bányatröszt, ezeket azonban már a 60-as évek végétől igyekeztek részben magánkézbe adni: az első lakossági részvénykibocsátásra is ekkoriban került sor.

A privatizáció az 1980-90-es években felgyorsult, de ez sosem okozta a társadalmi békének és a közbizalomnak olyan mértékű megingását, ahogy ez más európai országokban a különböző sikeres vagy sikertelen liberalizációs „forradalmak” során történt. Noha a Szociáldemokrata Párt arculatváltása a Hartz-reformok idején a pártstruktúrát részben átalakította, a párt szakszervezetekkel való jó viszonyát pedig elrontotta, ez azonban inkább a munkaerőpiacot általánosan érintő deregulációs intézkedéseknek köszönhető.

A 2008-as gazdasági válság, minthogy Németországot az angolszász tőkepiacoktól való viszonylagos elszigeteltsége miatt kevésbé érintette, nem eredményezett komolyabb átalakulást az állami és magánszektor viszonyában. Kivételt képeznek ebben a kérdésben a tartományi bankok, amelyek közül több a csőd szélére jutott a válság következtében, és csak jelentős állami szubvenciókkal tudott fennmaradni. Mivel a stressz-teszteken mind a mai napig rosszul teljesítenek, továbbra is komoly vita folyik arról, hogy működésüket hogyan kellene megreformálni.

Összességében ugyanakkor megállapítható, hogy mivel a célszerű mértékű piaci regulációnak komoly hagyományai érvényesültek az országban korábban is, a „neoliberális” kapitalizmus állítólagos kudarcáról szóló diskurzusnak nem jutott központi szerep Németországban.

Felhasznált irodalom

Bel, Germá: Against the mainstream: Nazi privatization in 1930s Germany

<http://www.ub.edu/graap/nazi.pdf> (Letöltés dátuma 2016. 03. 28.)

Beteiligungsbericht des Bundes (2015)

http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Bundesvermoegen/Privatisierungs_und_Beteiligungspolitik/Beteiligungspolitik/Beteiligungsberichte/Beteiligungs (Letöltés dátuma 2016. 08. 16.)

Beyer, Jürgen –Höpner, Martin: The disintegration of Organised Capitalism: German Corporate Governance in the 1990s.

<http://www.people.fas.harvard.edu/~iversen/PDFfiles/Beyer&Hoepner2003.pdf>
(Letöltés dátuma 2016. 03. 29.)

Deutsche Bahn: Private company, state owned company (1835-1994)

http://www.deutschebahn.com/en/group/history/chronology/1835_1994.html
(Letöltés dátuma 2016. 03. 28.)

Dietrich, Irina – Strohe, Hans-Gerhard (2011): Statistik der öffentlichen Unternehmen in Deutschland. Die Datenbasis. Statistische Diskussionsbeiträge Nr. 44., Universität Potsdam <file:///C:/Users/Asus/Downloads/statdisk44.pdf> (Letöltés dátuma 2016. 03. 29.)

Forbes (2005): The largest German companies

http://www.forbes.com/lists/2005/183/Rank_1.html (Letöltés dátuma: 2016. 03. 28.)

Fukuyama, Francis (1997): Bizalom. Európa Könyvkiadó, Budapest

Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (GWB) <http://www.gesetze-im-internet.de/gwb/BJNR252110998.html#BJNR252110998BJNG000103360>

(Letöltés dátuma 2016. 03. 28.)

Green, Simon- Paterson, William E. (Ed.) (2005): Governance in Contemporary Germany. The Semisovereign State Revisited. Cambridge University Press.

https://books.google.hu/books?id=5VAEJ2ngyIC&pg=PA256&lpg=PA256&dq=state+owned+companies+germany&source=bl&ots=WtG32fOyvK&sig=5I7wl58GVTYiKrYP5NNQ1srxXHg&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwi8pP_IvOrLAhXjiRoKHctQDJM4FBD0AQgeMAE#v=onepage&q=state%20owned%20companies%20germany&f=false (Letöltés dátuma: 2016. 03. 28.)

Happ, Richard (2016): Why investors in Germany need investment protection. European Federation for Investment Law and Arbitration.

<http://efilablog.org/2016/03/29/why-investors-in-germany-need-investment-protection/> (Letöltés dátuma 2016. 03. 29.)

Heddenhausen, Matthias (2007): Privatisation in Europe's liberalised electricity markets – the case of the United Kingdom, Sweden, Germany and France. Stiftung Wissenschaft und Politik, Research Unit EU Integration
[http://swpberlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/Electricity paper KS IIformatiert.pdf](http://swpberlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/Electricity_paper_KS_IIformatiert.pdf) (Letöltés dátuma 2016. 03. 29.)

Henderson, William Otto (1975): The rise of German Industrial Power (1834-1914). University of California Press, Berkley and California.

<https://books.google.hu/books?id=i3LDG4PCNNwC&pg=PA228&lpg=PA228&dq=german+companies+bismarck&source=bl&ots=vlj1KJfYFq&sig=K2loD3IEeqbgSns67n1crAgtPBG&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwjo3fXZy9nLAhVqMZoKHW1KDvwQ6AEITjAI#v=onepage&q=german%20companies%20bismarck&f=false> (Letöltés dátuma 2016. 03. 28.)

Leaman, Jeremy (2009): The political economy of Germany under Chancellors Kohl and Schröder. DEcline of the German model? Berghan Books, New York

https://books.google.hu/books?id=a0tCK1khw8C&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés dátuma: 2016. 03.28.)

Link, Heike (2009): Public Transportation in Provincial Areas – Regional Rail Companies in Germany. Japan Railway & Transport Review No. 52.

http://www.ejrcf.or.jp/jrtr/jrtr52/pdf/38-45_web.pdf (Letöltés dátuma 2016. 03. 29.)

Lothar Gall-Gerald D. Feldmann –Harold James-Carl-Ludwig Holtfrerich-Hans E. Büschgen (1995). Die Deutsche Bank. Verlag C.H. Beck, München

[https://books.google.hu/books?id=gM87Nqcl23wC&pg=PA293&lpg=PA293&dq=geschichte+des+deutschen+bankensystems&source=bl&ots=DyA0yvYrb2&sig=qQ0g2Vlvp6dsct0Xwk6IJrBaegU&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwj9N31ttnNAhUBaRQKHZ-](https://books.google.hu/books?id=gM87Nqcl23wC&pg=PA293&lpg=PA293&dq=geschichte+des+deutschen+bankensystems&source=bl&ots=DyA0yvYrb2&sig=qQ0g2Vlvp6dsct0Xwk6IJrBaegU&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwj9N31ttnNAhUBaRQKHZ-zDRgQ6AEIMDAD#v=onepage&q=geschichte%20des%20deutschen%20bankensystems&f=false)

[zDRgQ6AEIMDAD#v=onepage&q=geschichte%20des%20deutschen%20bankensystems&f=false](https://books.google.hu/books?id=gM87Nqcl23wC&pg=PA293&lpg=PA293&dq=geschichte+des+deutschen+bankensystems&source=bl&ots=DyA0yvYrb2&sig=qQ0g2Vlvp6dsct0Xwk6IJrBaegU&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwj9N31ttnNAhUBaRQKHZ-zDRgQ6AEIMDAD#v=onepage&q=geschichte%20des%20deutschen%20bankensystems&f=false) (Letöltés dátuma: 2016. 0.28.)

Mátyás Antal (2003): A korai közgazdaságtan története. Aula Kiadó, Budapest

Mátyás Antal (2003): A modern közgazdaságtan története. Aula Kiadó, Budapest

Michael North (Ed.)(2000): Deutsche Wirtschaftsgeschichte. Ein Jahrtausend im Überblick. Verlag C.H. Beck, München

<https://books.google.hu/books?id=Q16QBFFpXY0C&pg=PA235&lpg=PA235&dq=geschichte+des+deutschen+bankensystems&source=bl&ots=NG7ggzK0gH&sig=mP0MLKE7GPJWMkOwS1EEdcsvQw&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwidx9KpudnNAhVGtRQKHbTxCnA4ChDoAQgpMAI#v=onepage&q=geschichte%20des%20deutschen%20bankensystems&f=false> (Letöltés dátuma: 2016. 03. 28.)

OECD (2012): State-Owned Governance Enterprise Reform. An Inventory of Recent Change. [https://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceofstate-](https://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceofstate-ownedenterprises/48455108.pdf)

[ownedenterprises/48455108.pdf](https://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceofstate-ownedenterprises/48455108.pdf) (Letöltés dátuma 2016. 03. 28.)

OECD (2015): Coherence for Development. State-owned enterprises: Good governance as a facilitator for development. [https://www.oecd.org/pcd/State-](https://www.oecd.org/pcd/State-owned%20enterprises_CfD_Ebook.pdf)

[owned%20enterprises CfD Ebook.pdf](https://www.oecd.org/pcd/State-owned%20enterprises_CfD_Ebook.pdf) (Letöltés dátuma: 2016. 08. 16.)

Stephan Zopp (1999): Sparkassen und Landesbanken im Umbruch. Rechtsform hinterfragt, Geschäftsgebaren und Visionen auf dem Prüfstand. Diplomarbeit an der Universität Augsburg.

The Economist (2014. 01. 11.): Setting out the store: State own assets.
<http://www.economist.com/news/briefing/21593458-advanced-countries-have-been-slow-sell-or-make-better-use-their-assets-they-are-missing>
(Letöltés dátuma 2016. 03. 28.)

The Economist (2015. 01.11.): Lost a fortune, seeking a role.
<http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21638143-seven-german-landesbanken-survived-financial-crisis-are-still> (Letöltés dátuma 2015. 07. 20)

The Local (2012. 12. 25.): Rösler plans to sell off state owned firms.
<http://www.thelocal.de/20121225/46973> (Letöltés dátuma 2016. 03. 28.)

Toninelli, Pierre Angelo (2000): The Rise and Fall of the State Owned Enterprise in the Western World. Cambridge University Press
https://books.google.hu/books?id=WTGFJprZDAUC&pg=PA121&lpg=PA121&dq=state+owned+companies+in+weimar+republic&source=bl&ots=t85AQ_bW0&sig=RN_WvtEc5hrovDyHsgwLWwEaaA&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwipoTYxurLAhVlD5oKHToFADgQ6AEIOTAE#v=onepage&q=state%20owned%20companies%20in%20weimar%20republic&f=false (Letöltés dátuma 2016. 03. 29.)

Welfens, Paul J. J. (1992): Economic Aspects of German Unification. National and International Perspectives. Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg
https://books.google.hu/books?id=4mTyCAAAQBAJ&pg=PA37&lpg=PA37&dq=state+owned+companies+germany&source=bl&ots=LFHlkjK2BF&sig=wknpluuS6MG_f0dmZHWGMBYxAns&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwiYhveNvurLAhXhVBoKHd1pA604HhDoAQhYMAg#v=onepage&q=state%20owned%20companies%20germany&f=false (Letöltés dátuma 2016. 03. 29.)

What can Europe learn from German Reunification? World Economic Forum, 2015.11.5.

<https://www.weforum.org/agenda/2015/11/what-can-europe-learn-from-german-reunification/> (Letöltés dátuma: 2016. 03. 29.)

További felhasznált weboldalak:

<http://www.bankingportal24.de/banken/>

<http://www.privatizationbarometer.net/index.php>

https://www.lpb-bw.de/hartz_gesetze.html